

EMLÉKEK ÉS LELETEK.

MÁRIA NÁPOLYI KIRÁLYNÉ, MAGYAR KIRÁLYLEÁNY SÍREMLÉKE NÁPOLYBAN.

Régi történetíróink több részletet jegyeztek föl azokról a monumentális síremlékekről, a melyek királyainknak és a királyi házak egyéb tagjainak sirjai fölött Székesfehérvárt és Nagyváradon emelkedtek, de egytől-egyig majdnem nyomtalanul elpusztultak.

Szemközt a nagy veszteséggel, a mely ilyképen a magyar műtörténetet érte, azt fájlalhatjuk leginkább, hogy a fejedelmi személyek szobrai, melyek a síremlékek egy részét ékesítették, nem maradtak ránk.

Az Árpád-uralkodóház egyetlen tagjának sem birjuk egykorú képét akár szobrászati, akár festészeti előállításban — magyar földön.

Egyet őrzött meg számunkra a nápolyi Santa-Maria-Donna-Regina templom; V. István leányáét, Mária nápolyi királynéét, az ő nagyszerű síremlékében, (1. ábra) a mely ennél fogva kegyeletes figyelmünkre kiválóan érdemes; annál inkább, mivel valószínű, hogy mintául szolgált az Anjou-uralkodóház magyarországi síremlékeinek tervezésében és felállításában.

Mária, mint az Anjou-családból származó I. Károly nápolyi király elsőszülött fiának jegyese 1270-ben, tizenhatéves korában jutott el Nápolyba és 1285-ben férjével II. Károlylyal trónralépett. 1309-ben özvegygé lett, de noha unokája Károly-Róbert a magyar koronát viselte, szülőföldjére nem tért vissza, hanem gyermekei körében Nápolyban maradt s 1323-ban ott halt meg.

A fejedelmi és női erények teljességével ékeskedő királyné jellemzésével és élettörténetével itt nem foglalkozhatom. Más helyen fogom az ő nemes alakját — rendelkezésemre álló gazdag adatkészlet világitásában — bemutatni.

Csak azt emelem ki, hogy a művészeteknek egész életén át bőkezű és avatott pártfogója volt; névszerint jelentékeny tényező volt abban, hogy új hazája területén a francia és a toskánai befolyás együttes terfoglalása a XIV. század elején virágzó új műírányt honosított meg.

Erről tanúságot tesz az a mai napig fennálló templom, melyet a

nápolyi Klarissza-apácák számára építtetett és a műtörténelemben nagy jelentőségű fresco-képsorozatokkal díszítettett.*

Végrendelete végrehajtóinak kimerítő jelentése elénk állítja a festészet, szobrászat és ötvösművészet nagyszámú alkotásainak hosszú sorozatát, a melyekkel palotáinak kápolnáit és termeit megtöltötte. Sőt halála előtt nem érte be azzal, hogy műkincsei felől egyenként intézkedett, hanem végrendeletében három egyház számára új műtárgyaknak készítésére adott megbízást.**

Máté sorrentoi érsek és Capuai Bertalan a nápolyi országos főjegyző, mint végrendeleti végrehajtók, lelkiismeretesen jártak el kötelességük teljesítésében. Mivel pedig ugyancsak ők a hagyaték terhére készítették el és állíttatták fel a királyné által kijelölt helyen az ő síremlékét; nem merülhet fönn kétség aziránt, hogy ezt szintén a végrendeletben foglalt utasításnak megfelelően tették, s hogy a királyné vallásos, családi és művészi érzeke nyert kifejezést és állandó emléket abban a műalkotásban, mely közel hat század lefolyása után úgyszólván teljes épségben áll és hirdeti az ő dicsőségét.

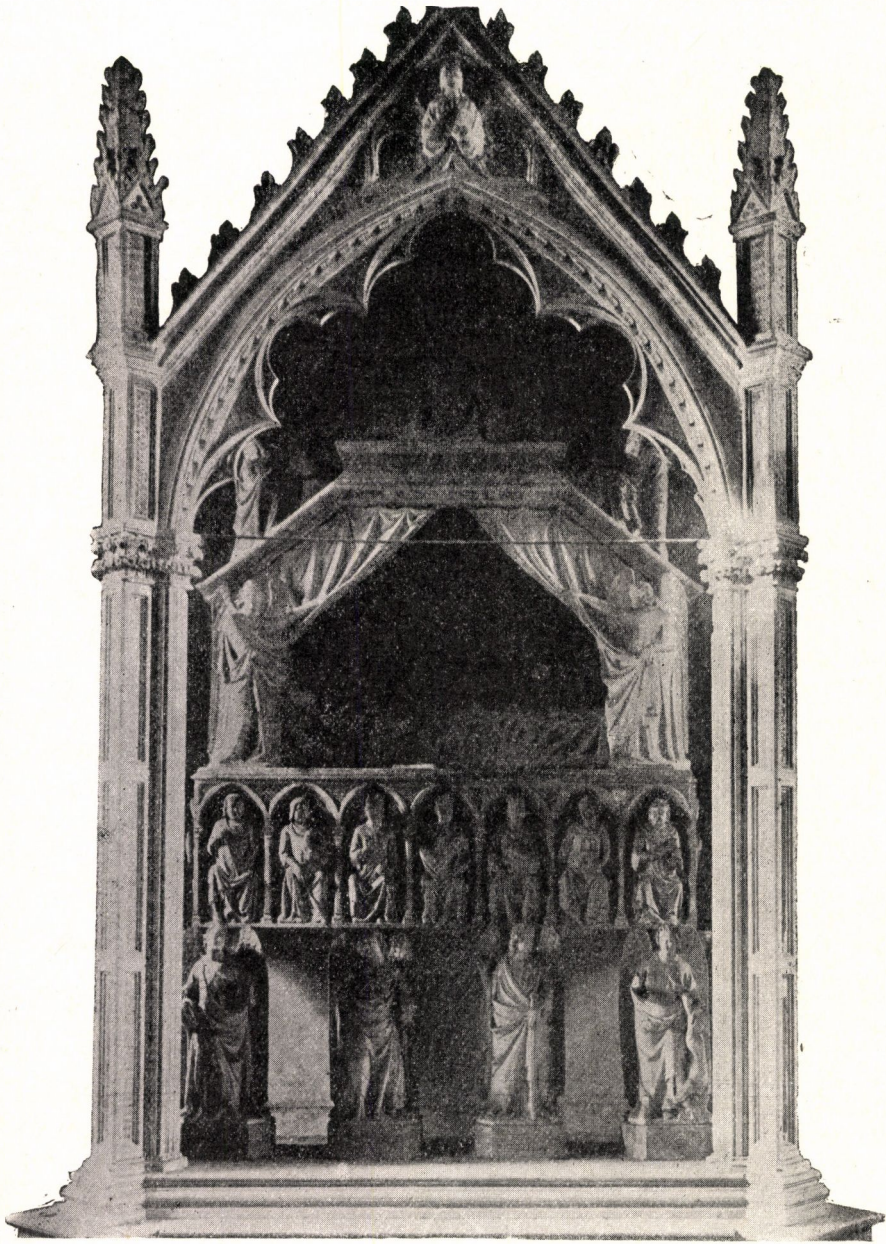
A síremlék egy új tipust képvisel, melyet a nápolyi Anjouk felkaroltak, művészeik egy századon keresztül többszörösen utánoztak, egyszersmind tovább fejlesztettek.

Ez az új típus a megelőző kor érzésvilágától és műirányától eltérőleg, nem elégedett meg azzal, hogy a halál nyomaiban járó gyászt nyilatkoztassa meg; hanem egyszersmind az elhunytak mintegy diadal-emléket állított; a halál fölött diadalmaskodó hatalmát jelezve. Ezért az elhunytat egymás fölött, mint halottat és mint élő ábrázolta, körülvéve őt védszentjeivel, családja tagjaival és erényeit jelképező alakokkal. Mindez a síremlékeknek egymás fölött emelkedő külön részekből összeállítását, következőleg nagy méretekben való kivitelét követelte. Ez a típus idők folyamán fejlődve, a legmagasabb fokozatot egy század múltával Nápolyi László — magyar ellenkirály — síremlékében érte el, a melyen a király alakja háromféleképen: mint halott a koporsón fekvő, trónon ülve családja körében és lóháton torna-díszben diadalmas hadvezér gyanánt van előállítva.

Mária királyné fehér márványból faragott és aranyozatokkal kirakott síremléke 1'50 m. magas, tagozott talapzat négy szegletéről kiemelkedő oszlopok által hordott 4'93 m. magas, 3'20 m. széles, 1'10 m. mély, kápolnaszerű csucsíves baldachinban van elhelyezve. Ennek belsejében a sarkofágot négy kariatidszerűen elhelyezett angyal emeli. Ezek

* Ezen templomot és Mária királyné befolyását a művészeti életre Nápolyban behatóan ismerteti Bertaux Emil francia műtörténész ily című munkája: «Santa Maria di Donna Regina e l'arte Senese a Napoli nel secolo XIV. — Napoli. 1899.» Ivrétű 171. lap.

** A végrendeleti végrehajtók ez a jelentése ki van adva: Magyar Diplomáciai Emlékek az Anjou-korból. I. (Budapest, 1874.) 229—262.

I. MÁRIA NÁPOIYI KIRÁLYNÉ SÍREMLÉKE.

bő köpenybe burkolva és hatalmas szárnyakkal ellátva az erényeket jelképezik, a melyek a királynét ékesítették, és a kezeikbe adott jelvények nyomán könnyen meghatározhatók. A könyv és kigyó az okosságnak, — a szárnyainál fogott madár a türelemnek, — a kard az igazságosságnak, — a leölt oroszlán a lelkierőnek jelvénye.

A sarkofág valóságos koporsó hivatását tölti be; mert még mindig magában foglalja a királyné csontvázát. A koporsó négy oldalán oszlopocskákon emelkedő ívek által alkotott tizenhárom fülkében zománcozott hátteren Mária tizenhárom gyermekének domborművű alakjai vannak elhelyezve.

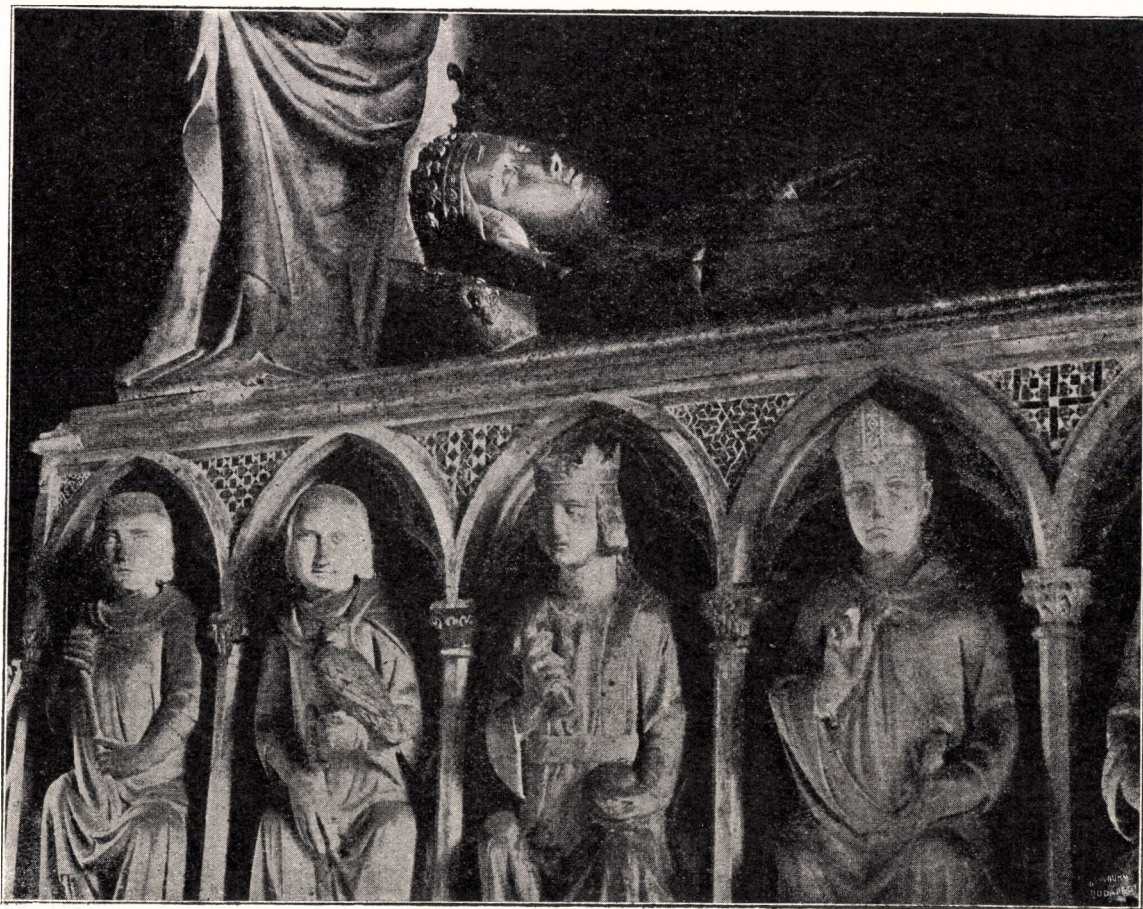
Az előlap közepén szent Lajos toulousei püspök foglal helyet, ki nem volt ugyan az elsőszülött, de anyja életében bekövetkezett szenttéavattatása által a család égi védnökének méltóságára emelkedve jogcímet nyert az elsőbbségre. Tőle jobb kéz felől ül koronával a fején az elsőszülött Martell Károly, kit Mária 1291-ben magyar királylyá kiáltatott ki. Balfelől látható liliomos koronával a fején Róbert nápolyi király. A többiek közül más emlékek nyomán fellelhet ismerni Tarenti Fülöpöt és Durazzoi Jánost.

Magán a sarkofág fedelén, mintegy halotti ágyon, terül el a királyné fekvő alakja, fejedelmi palástba öltözve, vánkoston nyugvó fején koronával, kezeiben joggal és az ország-almával; a test alsó felét lepel borítja (2. ábra). A háttérben két angyal áll, az egyik a szenteltvízhintőt, a másik a tömjénfüstölőt tartja kezében. A harmadik alak, a melyet közéjük helyezett a művész, nem létezik többé. Valószínűleg a királyné szent fia volt ott előállítva, úgy, mintha az égben angyalok segédkezésével végezné a tetem beszterelésének szertartását.

A sarkofágot menyezetes halotti ágygyá teszi az a hatszegletes sátor, mely föléje borul. A tetejéről leomló függönyt két oldalról egy-egy angyal fogja, mintha épen félrevonta volna, hogy a nyugvó királyné alakja látható legyen.

A sátor teteje talapzatul szolgál a kis Jézust karjaiban tartó boldogságos szűz koronás szobrának. Jobb oldalán térdel Mária királyné, a kit az Isten anyja elé vezet egy angyal, kezeiben tartva a királyné koronáját. Balfelől egy másik angyal a királyné által építtetett Klarissza-templom és kolostor modelljét tartja kezeiben és mutatja be a szent Szűznek, mintegy pártfogását kérve az alapító fejedelmi nő számára.

Ezen csoport fölött az egész síremléket magában foglaló (fentebb jelzett) kápolnaszerű baldachin felső homlokzatának közepén domborműben az Üdvözítő jobbával áldást osztva, baljában könyvet tartva látható. A baldachin csúcsára szent Mihály arkangyal álló alakja van elhelyezve; a kard a mit jobb kezében tartott, hiányzik, balkezeiben a

2. MÁRIA MAGYAR KIRÁLYLEÁNY ARCZKÉPE.

szentszék czímerével, a két kulccsal ékesített pajzsot tartja, a mely a pápát a nápolyi királyság fölött megillető főhübérúri joghatóságot jelezi.¹

A baldachin boltozatába festett kék mezőn arany liliomok, az Anjou-ház czímerének jelvényei, láthatók.

A királyné magyar származására a síremlék diszítéseiben semmi sem utal; míg az általa épített templom falain magyar nemzeti színű alapon a magyar szent királyok alakjai szemlélhetők és a templomon elhalmozott czímerpajzsok mind két mezőre vannak osztva, melyeknek egyike az Anjou-liliomokat, másika az Árpád-uralkodóház pólyáit tünteti föl.

A síremlék fölírata nem külön táblán feltűnő módon, hanem úgyszólván elrejtve, a szűz Mária szobrának talapzatán és folytatólag a koporsó szélein van domború betűkkel elhelyezve:

«Hic requiescit sancte memoria excellentissima domina domina Maria Dei gracia Hierusalem, Sicilie, Vngarique regina, magnifici principis quondam Stephani Dei gracia regis Vngarie² ac relicta clare memorie incliti principis domini Caroli, et mater serenissimi principis et domini Roberti eadem gracia Dei dictorum regnorum Hierusalem, Sicilie regum illustrium, que obiit anno domini MCCCXXIII. indicione VI. die XXV. mensis Marcii. Cuius anima requescat in pace. Amen.»³

*

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a nevezetes síremlék művészeit, megalkotásának időpontját és költségeit ismerjük.

A végrendeleti végrehajtók fentebb említett jelentésében két tétel vonatkozik a síremlékre:

«Magistris Dyno et Galardo de summa unciarum centum quinquaginta quatuor conventarum eis pro facienda una sepultura in dicta ecclesia sancte Marie Dompna Regine, in qua debet corpus dicte domine tumulari, uncias quadraginta.»

«Item ad opus predictorum magistrorum Dini de Senis et Galardi de Neapoli de summa unciarum centum quinquaginta quatuor conventarum eis pro factura predicte sepulture, que fieri debet in dicta ecclesia sancte Marie Dompne Regine de Neapoli, in qua debet corpus dicte domine tumulari, uncias centum quatuordecim.»⁴

Ezekből kitűnik, hogy a végrendeleti végrehajtók két mesterrel,

¹ Ez a szobormű mind a fényképen, a melyet itt közlünk, mind a síremléknek Ber-
taux által közlött rajzán hiányzik.

² Ki van hagyva a «filia» szó.

³ Közölte, a síremlék rövid ismertetésével, *Óvály Lipót*: «A nápolyi magyar történelmi műemlékek» című cikkében. (Budapesti Szemle. 1874. évfolyam. 406.)

⁴ Ugyanott 260., 261.

a sienai Dinoval és a nápolyi Gallardoval alkura léptek a síremlék elkészítése iránt, és árát 154 arany unciában (= 17556 korona) állapították meg.¹ Ez az összeg két részletben fizettetett ki nekik, 40 uncia a munka megkezdésekor és 114 befejezésekor. Mivel pedig 1326 május 31-kén (a jelentés bemutatása idején) ez az utóbbi részlet is ki volt fizetve, következtethetjük, hogy abban az időben a síremlék már készen állott.

A nápolyi királyi számadási könyvekben pedig egy tétel foglaltatik, a melyből tudjuk, hogy a kőfaragó munkákhoz a mesterek csak a megelőző 1325-ik év tavaszán fogtak hozzá, mivel Gallardo mester két segéde 1325 február 24-ikén kapott költséget a végből, hogy Rómában a márványdarabokat beszerezze.²

E szerint a nagyszerű művet egy esztendő alatt készítették el a megbízott mesterek.

Az a körülmény, hogy a nápolyi Gallardo segédei mennek Rómába az anyag beszerzése végett, arra utal, hogy ő volt a végrehajtó építőmester; a minthogy tőle származó szobrászati művek nem maradtak fenn.³

Ellenben abból, hogy a végrendeleti végrehajtók két számadási tételében «Dino» áll az elsőhelyen, azt sejtethetjük, hogy ő volt a tervező és vezető művész; a mely feltevést a műtörténeti adatok is igazolnak.

Tino da Siena szobrász család sarja volt. Atyja Camaino di Crescenzo 1298 és 1338 között a nagyszerű sienai dóm építésénél és díszítésénél volt alkalmazva. Kétségtől ezen munkálatoknál avatta be művészetének első elemeibe fiát, a ki azután kora legjelentékenyebb szobrászának Pisai Jánosnak (Giovanni Pisano) körében nyerte további kiképzését.

Tino 1315-ben már oly nagy hírnek örvendett, hogy Pisa városa nagy művészi feladat megoldására: VII. Henrik német császár a domban elhelyezendő síremlékének elkészítésére hívta meg. A műnek a pisai Campo Santo csarnokaiban elhelyezett részletei hirdetik, hogy dicsőségesen igazolta a beléhelyezett bizalmat. 1318-ban ismét szülővárosa dómjában dolgozott. 1321-ben Florenz városa által Antonio Orso érsek síremlékének elkészítésével bízott meg, és a következő évben ugyanott a Battisterioban kapott munkát.

1324-ben jutott Nápolyba, valószínűleg Róbert király meghívására, a ki az 1323 elején (két hónappal Mária királyné halála előtt) elhunyt menyének, a trónörökös nejének Ausztriai Katalinnak sírja fölött a: San Lorenzo Maggiore templomban felállítandó emlék elkészítésével

¹ Bertaux i. m. 114.

² Bertaux. 126.

³ Bertaux i. h.

bizta meg. Alighogy ezzel elkészült, kapta meg Tino a második megbízást: Mária síremlékének létesítésére.

A siker, a mit ezzel elért, arra készítette Róbert királyt, hogy az általa építtetett és családi nekropolisznak kijelölt szent Klára-templomban felállítandó több síremléket rendelt meg nála. Ezek az ő elsőszülött fia: Károly calabriai herceg, ennek második neje: Valoisi Margit és az ő leányuk Mária teteme számára emeltettek. A két előbbi méretei és berendezése tekintetében hasonló a Mária királyné síremlékéhez; a harmadikból csak a sarkofág maradt fenn.¹ Tarenti Fülöp és Durazoi János hercegeknek a szent Domokos-egyházban elhelyezett síremlékein több szobrászati mű Tino vésőjének jellemvonásait viseli magán.

Miként a renaissance-kor nagy művészei, ő is kivételes sokoldalúsággal és munkaképességgel volt megáldva. Az ő felügyelete alatt dolgoztak festőművészek a királyi palota kápolnájában. És az ő vezetésére bízta Róbert király az ő legnagyobb építészeti alkotásainak: a San Martino hegyen emelkedő karthauzi-zárdának, az arsenálnak és a kikötő megnagyobbításának munkálatait.²

Az 1337-ik év utolsó napjaiban a halál vetett véget munkásságának.

Tino szobrászati alkotásainak művészi értékéről a műtörténelem magasztalva szól. Alakjaiban az élet meleg lüktetését, melyet a XV. század nagy mesterei a márványba varázsolni birtak, hiába keresnök; de szembetünő a valóság visszaadására irányuló lelkiismeretes törekvés. A királyné három fiának alakjaiban az arcvonások jellemző hűségét, más emlékekkel való összevetésből meg lehet állapítani. Így tehát feltehetjük, hogy azt el tudta érni Mária királynénak a koporsó felett elterülő alakjában is, a kinek arcán ünnepélyes nyugalom és megnyerő báj honol. Éppen ezen utóbbi tulajdonság kifejezésében Tino felülmulta összes kortársait. Rajzának nemes ízlése és vésőjének éles szabatossága is elismerést arat.³

★

A síremléket a Mária által épített templom szentélyében, közvetlenül a főoltár mögött állították föl; a minthogy később Róbert királyé a Santa-Chiará-ban és László királyé a San-Giovanni-di-Carbonaró-ban ugyanezen módon állítottatott föl.

Azonban most már nincs többé eredeti helyén.

A klarisszák a XVII. században elhagyták a régi templomot és

¹ Ezen síremlékek részletes ismertetését adta *St. Fraschetti* az *Arte* római műtörténeti folyóirat 1898-ik évfolyamában. 385—428.

² *Bertaux*. 138., 139.

³ *Fraschetti* i. m. 394., 401.

közéleben, koruk izlése szerint, újat építettek. Ennek szentélye mögött egy elkülönített terembe helyezték át 1727-ben a síremléket, új márványtalapon, melynek előlapjára a következő feliratot vésették:

D. O. M.

Corpus Mariæ Hierusalem Siciliae et Hungariæ Reginae
 Stepani IV. Pannonici filiaë et Caroli II. Andegavensis uxoris
 Quæ hus'c coenobio jam tum ab exeunte octavo saeculo
 Constantino et Irene imperantibus erecto
 Ac Sacrarum virginum ex familiis antiquitate, opibus, gloriaque amplissimis
 Perpetua frequentia celebrato
 Instaurando amplificandoque regalem munificentiam contulit
 Cum in antiqua ecclesia ab usque anno MCCCXXII pene latitans jacuisset
 In augustiorem patentioremque locum
 Pro munificentissimæ ac religiosissimæ principis maiestate
 Proque animi sui amplitudine
 Eleonora Gonzaga abbatissa monialesque
 Transferendum curarunt
 Anno Domini MDCCXXVII.

Elmondhatjuk, hogy a magyar föld egyetlen szülöttének tetemét sem őrzi olyan művészi értékű síremlék, mint Máriáét. Noha körülötte az ő kedvencz Klarissza-apáczáinak áhítatos zsolozsmái régóta elnémultak, zavarni annak nyugalmát és visszakívánni szülőhazája földjébe nincs jogunk. De kötelességünk a jeles emlékművet legalább fősöntvény-másolatban hazánk számára megszerezni. *Fraknói Vilmos.*

A ZRINYIEKNEK TULAJDONÍTOTT EMLÉKEK.

Az emberi természetben gyökeredző régi szokás, hogy egyes, különösen régi tárgyakat, emlékeket, családi ereklyéket hírneves emberekkel, királyokkal, fejedelmekkel, nemzeti hősökkel hoznak kapcsolatba. Az ókori görög és római műgyűjtők nem egy tárgyat meg épen isteneiktől származtattak.

Ettől a szokástól egy olyan nagy multú nemzet, mint a miénk sem lehet ment.

Számos emlékről olvasunk és hallunk, a melyek legkiválóbb fejedelmeink, királyaink, vezéreink és hőseinknek tulajdonítottak.

A Széchyek XVII. századi leltárában Attila paizsa és buzogánya, a Báthory-családeban pedig Bátor Opos azon buzogánya említetik, melylyel az a sárkányt megölte. A jászberényi kürt Lehel vezérnek tulajdonítottatik s míg ez művezeténél fogva Lehel vezérrel közel egykorúnak vehető, addig az a másik, szintén neki tulajdonított kürt, mely a mölki kolostorból került a M. N. Múzeumba, már kétségtelenül XVII. századi munka. A bécsi császári fegy-